

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ДРАЙВЕР СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Деділова Т. В., канд. екон. наук, доцент

Токар І.І, асистент

Жованик О.О., здобувач на рівень PhD (ОНП «Економіка»)

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Кононенко Я.В., канд. екон. наук, доцент

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Постановка проблеми. Соціальне підприємництво виявляється ключовим фактором у стратегії соціально-економічного розвитку, формуючи підвалини формування стійкого суспільства та покращення якості життя громадян. Соціальні підприємства орієнтовані на розв'язання конкретних соціальних проблем, таких як безробіття, бідність, освітні та медичні питання. Сприяючи створенню нових робочих місць і розвитку підприємництва, такі проекти сприяють економічній активності на місцевому та регіональному рівнях. Соціальні підприємства можуть привертати підтримку через залучення цільової аудиторії. Замість тільки отримання прибутку, соціальні підприємства призначені для створення довгострокової соціальної цінності для спільнот та суспільства. Розвиток ефективних партнерств з урядовими структурами, громадськими організаціями та іншими підприємствами стає ключовим для досягнення глибокого соціального впливу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом питанням розгляду соціального підприємництва в Україні в контексті стійкого розвитку присвячується значна кількість робіт сучасних вітчизняних авторів. Зокрема, науковці Корнецький А. [1], Кот Л. [2], Осипова С. [3], Стегней М., Черничко Т., Хаустова К. [4], Хіміч І., Тимошик Н. [5] в своїх дослідженнях акцентували свою увагу на аспектах соціального підприємництва в контексті державного управління, забезпечення продовольчої безпеки, провадження інноваційного виду діяльності, формування факторів розвитку економіки тощо.

Невирішені складові загальної проблеми. Аналіз таких наукових робіт виявив, що питання розвитку соціального підприємництва в умовах війни залишається недопрацьованим і формує неповне уявлення щодо такого економічного явища під впливом зовнішніх чинників.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є розкриття сутності та змісту соціального підприємництва як драйвера соціально-економічного розвитку України в умовах війни.

Виклад основного матеріалу. У своїй роботі «Social Entrepreneurship the contribution of individual entrepreneurs to sustainable development» [6], автори докладно досліджують світ соціальних підприємців, розглядаючи їх як

активних учасників процесу створення соціальної цінності через інноваційні бізнес-моделі. Особливу увагу приділяється тому, що багато з цих підприємців функціонують в країнах, які перебувають у стані розвитку або де відсутні традиційні структури та ресурси для забезпечення класичного підприємництва.

Автори вказують на те, що соціальні підприємці змушені створювати нові бізнес-моделі та організаційні структури, а також розробляти унікальні стратегії для досягнення соціальної цінності. Основна ідея виникає в тому, що соціальне підприємництво може нести в собі не тільки свої виклики, але й може внести нові ідеї, які розширюють розуміння традиційних підприємців та розширюють арсенал інструментів. Також у роботі [6] особлива увага приділяється триєдиній динаміці, в якій основні учасники – державні органи, ГО (*NGoS*) і міжнародні організації (*IOs*), бізнес-структури з їх КСВ (*CSR*) та особистості (*SD*) – взаємодіють для досягнення сталого розвитку (рис. 1). Й саме у площині соціального підприємництва відбувається створення суспільного блага, здатного забезпечити сталий розвиток, спираючись на основні його підвалини і засади.

Рис. 1. Місце соціального підприємництва у єдності елементів сталого розвитку [6]

Отже, соціальні підприємства у своїй більшості впроваджують інноваційні рішення та бізнес-моделі для досягнення своїх соціальних цілей. Споживачі та партнери все більше орієнтуються на соціально відповідальні бренди. В даному контексті соціальне підприємництво може бути інклюзивним, залучаючи людей із вразливими групами в економічний процес та підтримуючи їхню самостійність.

Соціальні підприємства забезпечують баланс між досягненням прибутку та вирішенням соціальних проблем, що є важливим для сталого розвитку. Приклад багатьох провідних країн ЄС свідчить на користь провадження

підприємницької бізнес-моделі на засадах соціальної значущості. Так, наприклад, активну соціальну складову у своїй діяльності реалізують:

- «Tony's Chocolonely» (Нідерланди) – компанія із виробництва шоколаду робить акцент на боротьбі за справедливе та етичне виробництво какао, працюючи над забезпеченням справедливих умов для робітників у країнах, де воно вирощується;

- «Fairphone» (Нідерланди) – створює смартфони, спираючись у своєму виробництві на використанні екологічно чистих матеріалів. Компанія прагне створити пристрої, які не лише функціональні, але й не шкодять навколишньому середовищу;

- «Too Good To Go» (Данія) – пропонує мобільний додаток, який дозволяє ресторанам і кафе продавати залишки їжі за значно зниженою ціною перед закриттям, замість того, щоб їх викидати;

- «Social Bite» (Шотландія) – соціальне підприємство у галузі кейтерингу та кави, яке допомагає бездомним та вразливим групам шляхом надання робочих місць та благодійних пожертв;

- «The Big Issue» (Велика Британія) – організація, яка підтримує бездомних, надаючи їм можливість продавати журнали, щоб заробляти на життя;

- «Fairtrade International» (Швейцарія) – пропагує справедливі умови торгівлі для виробників сільськогосподарських продуктів. Сертифікація Fairtrade допомагає забезпечити адекватну оплату фермерам та підтримує сталість галузі;

- «Novamont» (Італія) – працює у сфері біографінерій та розвиває біопластики на основі відновлюваних ресурсів. Компанія спрямована на створення сталого майбутнього та мінімізацію екологічного впливу;

- «The Eden Project» (Велика Британія) – це екологічний парк, створений як соціальний проєкт для підняття екологічної свідомості, який органічно об'єднує розваги, навчання та дослідження навколишнього середовища.

В Україні такими прикладами можуть бути:

- «Історії з України» – соціальний проєкт, який пропонує роботу учасникам зони АТО та іншим людям з обмеженими можливостями. «Історії з України» виготовляють та реалізують екологічно чисті вироби, забезпечуючи учасників проєкту засобами для достойного існування;

- мережа кав'ярень «Макбет» додає соціальну цінність своїй діяльності, надаючи можливість працевлаштування бездомній та безробітній молоді;

- компанія «Readdle» розробляє популярні додатки для роботи з документами та інші програми. Частину прибутку вона використовує для розвитку освіти в Україні, сприяючи ініціативам у сфері освіти та технологій;

- соціальний проєкт «Яблуко» створює умови для зайнятості бездомних та соціально вразливих категорій через виробництво та продаж газет;

- «One Day Shop» реалізовує товари, виготовлені людьми з інвалідністю. Проєкт підтримує самозайнятість та соціальну адаптацію людей з обмеженими можливостями тощо.

Загалом, усі ці приклади демонструють, як соціальні підприємства в ЄС активно впроваджують концепції справедливості, екології та суспільного розвитку у свою діяльність.

В останні роки в Україні активно розвивається інфраструктура соціального підприємництва. З'являються нові інкубатори, акселератори та підтримка для соціальних підприємців. Воно стає все більш важливим інструментом для досягнення стратегічних соціально-економічних цілей, роблячи світ кращим для всіх. Уряд України визнає важливість соціального підприємництва як інструменту вирішення соціальних проблем, формуючи програми та ініціативи, таргетовані на підтримку соціальних підприємців. Соціальні підприємства в Україні активні в різних галузях, таких як соціальні послуги, освіта, охорона здоров'я, екологія, туризм тощо. Вони є об'єктом інтересів інвесторів, що, в свою чергу, сприяє генеруванню нових проєктів та підтримці вже існуючих [7, 8].

Узагальнюючи існуючі підходи в Україні, можна виділити три ключові групи критеріїв, за якими можна визначити, чи відноситься той чи інший бізнес до категорії соціального підприємства [9, 10]:

1) спрямованість прибутку на соціальну мету: частка прибутку, визначена відповідною угодою, направляється на підтримку громадських організацій, благодійних фондів або реалізацію соціальних проєктів. Цей підхід визначається високою соціальною відповідальністю підприємства;

2) інтеграція вразливих груп на ринку праці: визначений відсоток працівників на підприємстві належить до вразливих груп населення, таких як люди з інвалідністю, внутрішньо-переміщені особи, ветерани, одинокі матері та ін. Забезпечення їм можливості працевлаштування – це важливий соціальний аспект діяльності підприємства;

3) створення соціальної цінності через продукцію чи послуги: продукція чи послуга підприємства має виражену соціальну цінність, яку можна конкретно виміряти. Це може бути напрямок, спрямований на боротьбу з корупцією або виробництво, що позитивно впливає на екологію. Такий підхід свідчить про зобов'язання підприємства сприяти соціальному прогресу та екологічній стійкості.

Таким чином, у ситуації складного економічного становища та повномасштабної війни в Україні, соціальне підприємництво виявляється ключовим інструментом для пом'якшення соціальних проблем і швидкого їх вирішення. Робота соціальних підприємств спрямована на вирішення проблем осіб, які опинилися у складній життєвій ситуації, включаючи їхнє працевлаштування та громадську адаптацію. Це робить соціальне підприємництво важливим чинником відновлення та економічного зростання нашої країни. Спроможне вирішувати завдання, які залишаються поза досяжністю для комерційного, приватного та державного секторів економіки, соціальне підприємництво стає ключовою складовою розвитку суспільства.

Навіть у умовах важких обставин та функціонування установ і організацій в умовах воєнного стану в Україні, зараз вживаються конкретні

заходи з фінансової та організаційно-інформаційної підтримки вітчизняного соціального підприємництва. Як від держави, так і від внутрішніх та міжнародних організацій надається підтримка, створюючи потужність для подальшого розвитку соціального підприємництва в Україні.

Висновки з проведеного дослідження. Сприяючи розвитку соціального підприємництва в Україні, українці крокують в невизначене майбутнє, де нестабільність економічного та політичного становища, а також воєнний конфлікт з росією створюють виклики, проте водночас відкривають можливості для трансформації країни. Активізація соціально-економічних і політичних рішень, а також включення підтримки соціального підприємництва в стратегію поствоєнного розвитку України є ключовим напрямком для подолання проблем та відновлення стабільності. Сучасна ситуація підштовхує громадян країни до застосування соціального підприємництва як важливого вектора соціально-економічних реформ. Цей тренд обговорюється на різноманітних форумах, семінарах і симпозіумах, звертаючи увагу представників громадських організацій, ініціативних груп та просто активних громадян. Важливо розуміти, що соціальне підприємництво не тільки здатне створити соціальну вартість, але й є каталізатором змін у розвитку підприємництва та сприяє вирішенню соціальних проблем.

Україна має потенціал стати лідером у розвитку соціального підприємництва, і це можливо за умови активного впровадження інноваційних підходів у законодавстві та створення сприятливого середовища для розвитку соціальних стартапів. Продовжуючи підтримувати та популяризувати соціальне підприємництво, необхідно створювати платформу для сталого розвитку, підвищення якості життя та формування позитивного іміджу держави у світі.

Перелік посилань

1. Соціальне підприємництво: посібник для викладачів курсу / за наук. редакцією А. О. Корнецького. Київ: Фамільна друкарня Huss, 2019. 160 с.

2. Кот Л. Л. Феномен соціального підприємництва як один з ключових факторів розвитку національної економіки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2021. Випуск 40. С. 48-54. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2021-40-9>.

3. Осипова С. К. Соціальне підприємництво як об'єкт державного регулювання. *Вісник Національного університету цивільного захисту України*. Серія: Державне управління. 2019. Вип. 1. С. 48-56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNUCZUDU_2019_1_10 (дата звернення: 10.11.2023).

4. Стегней М. І., Черничко Т. В., Хаустова К. М. Стале підприємництво у вимірах продовольчої безпеки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Економіка. 2023. Випуск 1 (61). С. 128-132. DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2023.1\(61\).128-132](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2023.1(61).128-132).

5. Хімич І., Тимошик Н. Соціальне підприємництво як інноваційний вид діяльності. 2021. *ELARTU – Інституційний репозитарій ТНТУ імені Івана*

- Пулюя: Сайт. URL:
https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/35268/2/NFEPSEV_2021_Khymych_I-Social_entrepreneurship_193-208.pdf (дата звернення: 10.11.2023).
6. Білик О. І., Корецька Т. М. Перспективи розвитку соціального підприємництва в Україні. *Ефективна економіка*. 2020. №1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7587> (дата звернення: 11.11.2023). DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.1.67>.
7. Seelos C., Mair J. Social Entrepreneurship the contribution of individual entrepreneurs to sustainable development. 2004. 19 p.
8. Шергіна Л. А., Нотевський Є. В., Жемба А. Й. Соціальне підприємництво в контексті сталого розвитку. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2018. №3 (2). С. 160-165.
9. Іванова Н., Коваль К., Коваль В. Роль соціального підприємництва в умовах сьогодення України. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2023. №3 (31). С. 224-234. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2022-3\(31\)-224-234](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2022-3(31)-224-234).
10. Ачкасова О. В. Розвиток соціального підприємництва в Україні в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. №37. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-40>.

References

1. Social entrepreneurship: a manual for course teachers [Sotsialne pidpriemnytstvo: posibnyk dlia vykladachiv kursu] (2019). Kornetskyi, A. (eds.). Kyiv: Huss Family Printing House, 160.
2. Kot, L. (2021), “The phenomenon of social entrepreneurship as one of the key factors in the development of the national economy” [“Fenomen sotsialnoho pidpriemnytstva yak odyin z kliuchovykh faktoriv rozvytku natsionalnoi ekonomiky”]. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University*. Series: International economic relations and the world economy, № 40, P. 48-54. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2021-40-9>.
3. Osypova, S. (2019), “Social entrepreneurship as an object of state regulation” [“Sotsialne pidpriemnytstvo yak ob'ekt derzhavnoho rehuliuвання”]. *Bulletin of the National University of Civil Defense of Ukraine*. Series: Public administration. №. 48-56, URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNUCZUDU_2019_1_10 (last accessed 10.11.2023).
4. Stegnei, M., Chernychko, T., Haustova K. (2023), “Sustainable entrepreneurship in dimensions of food security” [“Stale pidpriemnytstvo u vymirakh prodovolchoi bezpeky”], *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University*. Series: Economy. №. 1(61), P. 128-132, DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2023.1\(61\).128-132](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2023.1(61).128-132).
5. Khimich, I., Tymoshyk, N. (2021), “Social entrepreneurship as an innovative type of activity” [“Sotsialne pidpriemnytstvo yak innovatsiyni vyd diialnosti”], *ELARTU – Institutional Repository of Ivan Pulyuy TNTU*: Site. URL:

https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/35268/2/NFEPSEV_2021_Khymych_I-Social_entrepreneurship_193-208.pdf (last accessed 10.11.2023).

6. Bilyk, O., Koretska, T. (2020), "Prospects for the development of social entrepreneurship in Ukraine" ["Perspektyvy rozvytku sotsialnoho pidpriemnytstva v Ukraini"]. *Efficient economy*, No.1, URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7587> (access date: 11.11.2023). DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.1.67>.

7. Seelos, C., Mair, J. (2004), *Social Entrepreneurship the contribution of individual entrepreneurs to sustainable development*. Palgrave Macmillan. 19 p.

8. Shergina, L., Notevskyi, E., Zhemba, A. (2018), "Social entrepreneurship in the context of sustainable development" ["Sotsialne pidpriemnytstvo v konteksti staloho rozvytku"]. *Bulletin of the Khmelnytskyi National University*. No. 3 (2). P. 160-165.

9. Ivanova, N., Koval, K., Koval, V. (2023), "The role of social entrepreneurship in the conditions of today's Ukraine" ["Rol sotsialnoho pidpriemnytstva v umovakh sohodennia Ukrainy"]. *Problems and prospects of economics and management*. No. 3(31). 224-234. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2022-3\(31\)-224-234](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2022-3(31)-224-234).

10. Achkasova, O. (2022), "Development of social entrepreneurship in Ukraine under martial law" ["Rozvytok sotsialnoho pidpriemnytstva v Ukraini v umovakh voiennoho stanu"]. *Economy and society*. No. 37. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-40>.

РЕФЕРАТИ ABSTRACTS

УДК 338.246; JEL Classification: E71

Деділова Т.В., Токар І.І., Жованик О.О., Кононенко Я.В.

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ДРАЙВЕР СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Мета. Метою дослідження є розкриття сутності та змісту соціального підприємництва як драйвера соціально-економічного розвитку України в умовах війни. **Методика дослідження.** Під час дослідження було використано: метод логічного аналізу для визначення місця соціального підприємництва у єдності елементів сталого розвитку; аналізу і синтезу для групування критеріїв ідентифікації бізнесу за ознакою його приналежності до категорії соціального підприємства. **Результати.** В роботі проведено аналіз змісту соціального підприємництва з урахуванням його місця у єдності елементів сталого розвитку. Наведено приклади впровадження підприємницької бізнес-моделі на засадах соціальної значущості в країнах Європейського Союзу, та окремо – в Україні, в результаті чого наголошено на тому, що усі ці приклади базуються на концепції справедливості, екології та суспільного розвитку у своїй діяльності. На основі ретроспективного аналізу діяльності українських соціально відповідальних підприємств запропоновано три ключові групи критеріїв, за якими можна визначити, чи відноситься той чи інший бізнес саме до категорії соціального підприємства. За такі критеріальні ознаки було обрано: спрямованість прибутку на соціальну мету; інтеграцію вразливих груп на ринку праці; створення соціальної цінності через продукцію чи послуги. Встановлено тенденцій розвитку соціального підприємництва в Україні в умовах повномасштабної війни, а також акцентовано увагу на необхідності включення підтримки соціального підприємництва в стратегію поствоєнного розвитку України як ключового напрямку для подолання проблем та відновлення стабільності. **Наукова новизна.** Отримав подальший розвиток теоретичний підхід до визначення сутності та змісту соціального підприємництва як драйвера соціально-економічного розвитку України в умовах війни шляхом виокремлення тенденцій розвитку українського соціального підприємництва в умовах повномасштабної війни з позиції подвійності характеру впливу воєнного стану на розвиток такої діяльності (одночасного існування соціальних викликів і можливостей для українського бізнесу). **Практична значущість.** Результати дослідження можуть бути використані при розробці стратегій сталого розвитку на регіональному та бізнесовому рівнях.

Ключові слова: соціальне підприємництво; сталий розвиток; соціально-економічний розвиток; соціальна відповідальність; тенденції.

UDC 338.246; JEL Classification: E71

Dedilova T., Tokar I., Zhovanyk O., Kononenko Y. SOCIAL ENTREPRENEURSHIP AS A DRIVER OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE

Purpose. The purpose of the study is to reveal the essence and content of social entrepreneurship as a driver of socio-economic development of Ukraine in the conditions of war. **Methodology of research.** The research used the method of logical analysis to determine the place of social entrepreneurship in the unity of elements of sustainable development; analysis and synthesis to group the criteria for identifying a business on the basis of its belonging to the category of social enterprise. **Findings.** The study has analyzed the content of social entrepreneurship, taking into account its place in the unity of elements of sustainable development. Examples of the implementation of an entrepreneurial business model based on the principles of social significance in the countries of the European Union and separately in Ukraine were given, and it is emphasized that all these examples are based on the concept of justice, ecology and social development in their activities. Based on a retrospective analysis of the activities of Ukrainian socially responsible enterprises, it has proposed three key groups of criteria that can be used to determine whether a business belongs to the category of a social enterprise. The following criteria were chosen: directing profits to a social purpose; integration of vulnerable groups in the labor market; and creation of social value through products or services. The article has identified the trends in the development of social entrepreneurship in Ukraine in the context of a full-scale war, and has emphasized the need to include support for social entrepreneurship in the strategy of post-war development of Ukraine as a key area for overcoming problems and restoring stability. **Originality.** The theoretical approach to defining the essence and content of social entrepreneurship as a driver of Ukraine's socio-economic development in times of war has further developed by highlighting trends in the development of Ukrainian social entrepreneurship in the context of a full-scale war from the standpoint of the dual nature of the impact of martial law on the development of such activities (simultaneous existence of social challenges and opportunities for Ukrainian business). **Practical value.** The results of the study can be used in the development of sustainable development strategies at the regional and business levels.

Keywords: social entrepreneurship; sustainable development; socio-economic development; social responsibility; trends.

Відомості про авторів / About the Authors

Деділова Тетяна Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, доцент кафедри економіки і підприємництва, м. Харків, Україна; e-mail: dedilova@ukr.net; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3924-979X>. Моб. +380502818328.

Dedilova Tetiana – Candidate of Science (Economics), Associate Professor, Kharkiv National Automobile and Highway University, Associate Professor, Department of Economics and Entrepreneurship, Kharkiv, Ukraine.

Токар Інна Іванівна – Харківський національний автомобільно-дорожній університет, асистент кафедри економіки і підприємництва, м. Харків, Україна; e-mail: tokar_innaiv@ukr.net; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5287-1751>. Моб. +380502749799.

Tokar Inna – Kharkiv National Automobile and Highway University, Assistant Professor, Department of Economics and Entrepreneurship, Kharkiv, Ukraine.

Жованик Олег Олександрович – Харківський національний автомобільно-дорожній університет, здобувач вищої освіти на рівні PhD за ОНП «Економіка» другого року навчання, м. Харків, Україна; e-mail: ep1a22zoo@stud.khadi.kharkov.ua.

Zhovanyk Oleh – Kharkiv National Automobile and Highway University, PhD student in Economics, second year of study, Kharkiv, Ukraine.

Кононенко Яна Володимирівна – кандидат економічних наук, доцент, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, доцент кафедри економіки та менеджменту, м. Харків, Україна; e-mail: yana.kononenko@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9708-7215>. Моб. +38066-914-78-37.

Kononenko Yana – PhD in Economics, Associate Professor, V. N. Karazin Kharkiv National University, Associate Professor of Department of Economics and Management, Kharkiv, Ukraine.